

(1998 г.). Можно говорить и о нескольких тысячах сохраненных рабочих мест и нескольких сотнях вновь созданных.

Важно и то, что зоне «Сиваш» удалось уже через 1,5-2 года после начала ее функционирования на практике показать, что снижение налогового давления на отечественного товаропроизводителя достаточно быстро приводит к росту объемов производства и реализации продукции, к увеличению поступлений в бюджет, росту занятости и доходов населения и т. д. Созданием СЭЭЗ «Сиваш» удалось пробить некую брешь в стене недоверия и возникающих сомнений в целесообразности предоставления налоговых льгот при осуществлении дефицита бюджета.

Сегодня, в канун рассмотрения и принятия Верховной Радой Украины нового Налогового кодекса немаловажно осознавать, в каком направлении будет развиваться налоговая политика государства — останется на прежнем уровне или пойдет по пути цивилизованного развития, взяв курс на снижение налогового бремени.

*В. Ю. Ганкевич, кандидат історичних наук
(Сімферопольський держуніверситет)*

ТАВРІЙСЬКЕ МУСУЛЬМАНСЬКЕ ДУХІВНИЦТВО У ПРАВОВОМУ ПОЛІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (XIX – поч. XX ст.)

З поверненням кримськотатарського народу на батьківщину перед Українською державою постала проблема, пов'язана з релігійними потребами мусульман регіону. Тут може стати у пригоді історичний аналіз стосунків адміністративних і охоронних органів Російської імперії з керівництвом мусульманських релігійних громад Криму кінця XVIII-початку XX ст.

Після приєднання Кримського ханства до Російської імперії (8 квітня 1783 р.) перед урядом постала нагальна проблема стосунків між колоніальною адміністрацією і мусульманською громадою краю. Поступово опрацьовувалася нормативна база, яку складали імператорські маніфести, укази, рескрипти, тощо.

Головними документами, що визначали стани і правовий статус мусульманського духівництва стали “Положение о Таврическом магометанском духовенстве и правах оногo” та “О управлении духовных дел магометан”. Мусульманське духівництво, яке обіймало свої посади за часів останнього кримського хана Шагін Гірея, було підтверджено в своїх правах імператорським маніфестом від 8 квітня 1783 р. Обраний голова реліг-

ійної громади муфтії Мусалар ефенді і кади-ескер Сеїт Мегмет ефенді були затвердженні на посадах 24 квітня 1784 р. імператорською владою. Таким чином, структура мусульманського духівництва і найвищі посади релігійного самоврядування були визнані державою.

Зі смертю в 1791 р. муфтія Мусалар ефенді посада вищого голови кримських мусульман залишилася вакантною. Правитель Таврійської області С. С. Жегулін звернувся 18 червня 1792 р. до уряду з пропозицією затвердити на посаді муфтія кади-ескера Сеїт Мегмет ефенді. У тому ж документі він запропонував реформувати існуючі органи самоврядування мусульман Криму. С. С. Жегулін хотів, щоб замість кади-ескера були обрані шість “ефендіїв”, що під головуванням муфтія “будуть складати духовну в Тавриді консисторію”.

Указом від 23 січня 1794 р. Сеїт Мегмета ефенді було затверджено на посаді муфтія, а його помічником призначено Абдурагіма ефенді. Помічник і ще п'ять обраних і вірних режимові ефенді під головуванням муфтія складали духовне правління, яке повинне було здійснювати «належний нагляд над всім духівництвом магометанським Області Таврійської». Отже, на думку І. Александрова, 23 січня 1794 р. має вважатися “днем впровадження Таврійського магометанського духовного правління” [1, с. 316]. Таврійське магометанське духовне правління (ТМДП) мало право тільки “наглядати” за духівництвом. Не були окреслені межі застосування шаріатських правових норм без порушення російських цивільних і кримінальних законів. Заручником цієї ситуації став сам муфтії, що, з одного боку, був верховним тлумачем мусульманського права, а з іншого – особою, відповідальною перед колоніальною адміністрацією, за порушення мусульманським духівництвом норм російського права.

Певною мірою виправив деякі неподобства імператорський маніфест від 17 вересня 1796 р. Згідно з цим документом мусульманським суддям дозволялося вести приватні справи і справи про спадкоємство. Якщо сторони були невдоволені рішенням, що виніс улем, то в силу вступав загальнодержавний закон. Важливим був і пункт маніфесту, що зобов'язував мусульманське духівництво разом з виконанням шаріатського закону вимагати від парафіян непорушної відданості і вірності до імператриці. Це не суперечило шаріату – мусульманин мусив коритися верховній владі. Проблемою було те, що представники верховної влади держави були іншої віри. Віруючий повинен був молитися за здоров'я турецького султана та його родини через те, що цей монарх додатково був халіфом – верховним

духовним проводарем мусульман світу. Особливу пікантність ця ситуація набувала під час загострення російсько-турецьких військових і політичних стосунків.

В глибоке протиріччя вступало положення, що безпосередньо стосувалося майнового становища духівництва. За тим же указом освячений ісламом внесок – закят – було ліквідовано як обов'язковий. Його можна було сплачувати тільки в формі добродійства. Це порушувало шаріат, що наполягав на обов'язковій сплаті релігійного податку з майна для бідних. Маніфест не визначив юридичної компетенції ТМДП, становище духівництва в межах російських законів.

У 1801 р. Таврійський муфтії в доповідній записці на ім'я імператора Павла I просив упорядкувати стосунки державної влади з органами релігійного самоврядування мусульман Криму – ввести в правове поле країни такий важливий чинник мусульманства, як вакуфна власність, а також дозволити провадження спадкових справ в межах юридичного відання муфтіату. Всі прохання муфтія були підтримані новоросійським генерал-губернатором Міхельсоном, після чого доповідна записка була направлена на розгляд імператора. Олександр I дав розпорядження сенатору І. В. Лопухіну розглянути справу мусульманського духівництва Криму. Сенатор відповідально і прискіпливо поставився до свого завдання і вже 18 лютого 1803 р. підготував якісну доповідну записку на ім'я імператора. Але ця записка не була реалізована і загубилася десь в нетрях російських міністерств.

29 серпня 1804 р. муфтії Сеїт Мегмет ефенді попросив Таврійського губернатора Д. Б. Мертвого аби той звернувся у відповідну державну структуру для розробки і затвердження прав і обов'язків ТМДП. Губернатор розробив нове положення про ТМДП і через місяць подав його на розгляд дюку Рішельє. Але, ймовірно, і ця пропозиція не була розглянута в Санкт-Петербурзі. На таку думку наводить факт, що новий муфтії Сеїт Муртаза ефенді звернувся до Таврійського губернатора А. М. Бороздіна про відкриття ТМДП. Губернатор підтримав вимоги муфтія і звернувся до міністра внутрішніх справ А. Б. Куракіна за відповідним розпорядженням. Але остаточне вирішення цього питання знову було відкладено на невизначений термін. В низці законів, що торкалися кримських татар Таврійської губернії, певною мірою відбивалися і проблеми мусульманського духівництва, але узагальнюючий документ так і не був прийнятий. Нарешті 23 грудня 1831 р. було підписано іменний указ імператора Миколи I Сенату про затвердження "Положення про Таврійське магометанське духівництво" [2].

Таким чином, саме 23 грудня 1831 р. можна вважати датою реального створення ТМДП і остаточного введення діяльності мусульманського духівництва в правове поле Російської імперії.

Література

1. Александров И. К истории учреждения Таврического Магометанского Духовного Правления // Известия Таврической учёной архивной комиссии. – 1918. – №54. – С. 316-342.

2. Положение о Таврическом магометанском духовенстве и правах оною // Известия Таврической учёной архивной комиссии – №54. – С. 342-351.

В. М. Грицак

(Університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУБЕРНАТОРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В 50-60-і рр. ХІХ ст.

Губернія, як одиниця в адміністративно-територіальній структурі Російської імперії, з'явилася у 1708 р. Спочатку їх було 8, але на середину ХІХ ст. стало вже 44. Починаючи від виникнення губерній до середини ХІХ ст., існувало декілька законодавчих актів, які регулювали правове положення губернатора та визначали його обов'язки. Серед них особливе місце займає «Загальний наказ цивільним губернаторам» від 3 червня 1837 р., який зафіксував статус губернатора як «хазяїна губернії та глави місцевої адміністрації» [1], тобто чітко встановив місце губернаторської посади як центрального ланцюга в структурі місцевих органів влади Російської імперії.

У 50-і роки ХІХ ст. компетенція, основні права та обов'язки губернатора продовжували визначатися «Наказом», який майже без змін увійшов до другого тому Зводу законів Російської імперії, виданого у 1857 р. Губернаторські обов'язки та права були визначені у 14 пунктах:

- обов'язки по губернії взагалі;
- у справах загального управління;
- в охороні законних прав, суспільного благоустрою та благочинію;
- у народному продовольстві та суспільному господарству;
- справи про повинності;
- в охороні народного здоров'я;
- опіки та громадянському піклуванню;